

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова
доктору географічних наук, професору,
завідувачу кафедри економічної та соціальної
географії і туризму
Сичу Віталію Андрійовичу

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора географічних наук, професора, професора
кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства імені Костянтина
Немця Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Сегіди Катерини Юріївни

на дисертаційну роботу **Буяновської Лесі Юріївни**

«Геодемографічний аналіз Одеського регіону

в умовах зміни адміністративно-територіального устрою»

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
106 «Географія» з галузі знань 10 – Природничі науки

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій. В умовах реалізації реформи децентралізації, а також на тлі актуальних викликів, пов'язаних із депопуляцією, старінням населення, зростанням внутрішньої і зовнішньої міграції, дослідження геодемографічних процесів на регіональному рівні набуває особливої ваги. У межах дисертаційної роботи здійснено комплексний аналіз геодемографічної ситуації Одеського регіону з урахуванням нової конфігурації адміністративно-територіального поділу, просторових диспропорцій у розселенні, демографічній структурі, етнонаціональних особливостей регіону. Дослідження дозволяє не лише виявити геопросторові особливості сучасного демографічного розвитку територій, але й може бути аналітичною основою для формування збалансованої регіональної демографічної політики, просторового планування, збереження етнокультурного різноманіття тощо. Запропонована методика для виявлення геодемографічних кластерів, груп та осередків, а також її апробація на матеріалах Одеської області дають змогу враховувати соціальні та демографічні характеристики громад у процесі подальшого удосконалення адміністративно-територіального устрою, розробки науково-обґрунтованих заходів регіональної політики тощо. Таким чином, обрана тема дисертаційного дослідження є актуальною, методологічно обґрунтованою та відповідає сучасним завданням суспільної географії, що входить до галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 106 «Географія». Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної тематики кафедри економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного

університету імені І. І. Мечникова «Особливості формування регіональних рекреаційних комплексів в Українському Причорномор'ї» (тема №316, держреєстрація №0121U113483), а також частково апробовано в роботі низки територіальних громад і регіональних структур управління (зокрема, Департаменту цифрового розвитку, інформаційної політики та туризму Одеської обласної державної (військової) адміністрації, Агенції транскордонного співробітництва «Єврорегіон Нижній Дунай», Березівської районної ради, Арцизької міської ради, приватного підприємства «Терра Інжиніринг»), що підтверджує її прикладну значущість.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз дисертаційної роботи та публікацій Буяновської Лесі Юріївни дозволяє констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достатньо обґрунтованими, методологічно коректними та достовірними. Це підтверджується аналізом джерел (118 найменувань), вивченням вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, а також опрацюванням статистичних, картографічних, нормативно-правових матеріалів. Авторка коректно застосовує загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, історичний підхід) та спеціально-географічні методи (історико-географічний, картографічний, порівняльно-географічний, метод геодемографічного районування тощо), що дозволяє не лише забезпечити теоретичну глибину дослідження, але й запропонувати нові підходи до просторового аналізу демографічних процесів. Наукова новизна, зокрема пов'язана з розробкою методики виділення геодемографічних кластерів, груп та осередків, а також з проведенням інтегрального геодемографічного районування Одеського регіону, підтверджується повною відповідністю методології сучасним підходам суспільно-географічної науки. Обґрунтованість висновків підтверджується також апробацією результатів дослідження на наукових конференціях і впровадженням у діяльність державних структур та освітній процес. Обробка статистичних даних та візуалізація результатів були здійснені авторкою з використанням програмних засобів Microsoft Excel та геоінформаційних систем (ГІС), що забезпечило наочність, точність і просторову деталізацію отриманих результатів. Отже, ступінь обґрунтованості теоретичних положень і прикладних рекомендацій, викладених у дисертації, є високим і повністю відповідає вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 «Географія».

Наукова новизна результатів дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, що представлені в дисертації Буяновської Л.Ю., не викликають сумнівів, враховуючи комплексне та доцільне використання авторкою сучасної наукової методології суспільно-географічного аналізу. Зокрема, у роботі вперше здійснено комплексний геодемографічний аналіз Одеської області на основі розробленої методики в розрізі територіальних громад нового адміністративно-територіального устрою. Вперше

запропоновано методику виділення геодемографічних кластерів, груп та осередків як аналітичного інструментарію, що може бути використаний для проведення подібних досліджень інших регіонів України, а результати апробації на матеріалах Одеської області можуть бути використані для формування ефективної регіональної демографічної політики та просторового планування. В роботі також обґрунтовано методичні підходи до визначення взаємозв'язків між категоріями «геодемографічна ситуація», «геодемографічний процес» та «геодемографічне районування», що дозволяє забезпечити більш точну територіальну діагностику демографічного розвитку. В процесі дослідження удосконалено теоретико-методологічні засади вивчення геодемографічних процесів у контексті адміністративно-територіальних трансформацій. У роботі поглиблено концептуальне розуміння впливу адміністративних меж на формування демографічно неоднорідних територій, виокремлено просторові дисбаланси та підтверджено їх відповідність моделі «центр–периферія». Достовірність результатів підтверджується ретельною перевіркою статистичних даних, використанням геоінформаційного моделювання, а також апробацією результатів на наукових конференціях і в освітньому процесі. Робота базується на широкій доказовій базі, включаючи статистичні матеріали, картографічний аналіз, історико-географічні дослідження та узагальнення результатів власних розрахунків. Отже, можна зробити висновок, що винесені на захист положення мають як теоретичну, так і прикладну новизну в суспільній географії, відповідають сучасним науковим орієнтирам дослідження геодемографічного розвитку регіонів та можуть бути використані в подальших наукових і прикладних проєктах, а також у сфері державного управління та місцевого самоврядування.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам. Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом і оформленням відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 106 – Географія. Текст дисертації викладений у логічній та послідовній формі, матеріал представлено науково обґрунтовано, з дотриманням принципів академічної доброчесності. Робота чітко структурована: включає вступ, чотири змістовні розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Обсяг дисертації та обсяг ілюстративного матеріалу (серед яких 29 таблиць і 69 рисунків, включно з картосхемами) цілком відповідає вимогам до дисертаційних досліджень. Стиль викладу відзначається академічною точністю, термінологічною виваженістю, належним рівнем узагальнення та аналітичності. Оформлення виконано згідно з чинними вимогами Міністерства освіти і науки України. Використані в роботі положення інших науковців подано з відповідними бібліографічними посиланнями, що свідчить про належний рівень опрацювання літературних джерел і дотримання авторських прав. Дисертаційна робота Буяновської Л. Ю. є самостійним дослідженням, у якому представлені авторські підходи, методичні рішення,

розрахунки та висновки, що дозволило дисертантці виконати поставлені завдання і зробити вагомий внесок у розвиток наукового напрямку геодемографії в суспільній географії.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. За результатами аналізу наукового і прикладного внеску можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Буяновської Лесі Юріївни має вагоме теоретико-методологічне й практичне значення для розвитку суспільної географії, зокрема її геодемографічного напрямку. Особистий внесок дисертантки полягає в удосконаленні методології геодемографічного аналізу на регіональному рівні в умовах зміни адміністративно-територіального устрою, а також у розробці нових підходів до просторового районування з урахуванням демографічних характеристик. У дисертації запропоновано нові концептуальні основи виділення геодемографічних кластерів, груп та осередків, які можуть бути використані як інструменти аналізу територіальних диспропорцій і прогнозування демографічного розвитку. Результати дослідження дозволяють формувати науково обґрунтовану демографічну політику в умовах адміністративно-територіальних трансформацій, розробляти стратегії розвитку територіальних громад тощо. Практичне значення підтверджено відповідними актами впровадження та довідками. Зокрема, результати дослідження впроваджено в діяльність Департаменту цифрового розвитку, інформаційної політики та туризму Одеської обласної державної (військової) адміністрації, Агенції транскордонного співробітництва «Єврорегіон Нижній Дунай» (Акт від 25.03.2025 р.), Березівської районної ради (Акт від 25.04.2025 р.), Арцизької міської ради (Акт від 28.04.2025 р.), та приватного підприємства «Терра Інжиніринг» (Акт від 25.04.2025 р.). Це свідчить про прикладну цінність дисертаційних напрацювань у сфері просторового планування, регіонального управління та стратегічного бачення відновлення регіону. Окремі результати дослідження впроваджені в освітній процес на кафедрі економічної та соціальної географії і туризму Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, зокрема при викладанні навчальних курсів «Основи суспільної географії», «Основи регіоналістики» та «Основи просторового планування» (Акт від 07.03.2025 р.). Це сприяло оновленню змісту освітніх дисциплін та актуалізації їх відповідно до сучасних потреб регіонального розвитку.

Отже, дисертаційне дослідження має вагоме значення як для подальшого розвитку теоретичних засад суспільної географії, так і для практики просторового планування, регіонального управління та місцевого самоврядування.

Аналіз змісту дисертації. Структура і зміст дисертаційної роботи Буяновської Лесі Юріївни відповідають меті і поставленим завданням, зміст роботи повною мірою презентує отримані авторкою результати. У вступі здобувачка відповідно до теми дослідження обґрунтовано визначила мету,

предмет, об'єкт і завдання дослідження. В першому розділі «Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження геодемографічних процесів» висвітлено сучасне наукове бачення геодемографічних процесів як об'єкта суспільно-географічного аналізу, представлено ретроспективний аналіз вивчення геодемографічних процесів у світовій практиці, розглянуто вплив адміністративно-територіального устрою на формування геодемографічних процесів регіону. В другому розділі «Адміністративно-територіальний устрій Одеського регіону: чинники та передумови формування» розглянуто історію заселення Одеського регіону та особливості формування адміністративно-територіального устрою, проаналізовано систему розселення, геодемографічні процеси і структури населення Одеського регіону. Окрему увагу приділено просторовим диспропорціям та динаміці демографічних змін у розрізі новоутворених районів і громад. Наведено типізацію територій за основними геодемографічними показниками, виявлено внутрішньорегіональні відмінності. Третій розділ «Геодемографічна ситуація в Одеському регіоні» містить аналіз динаміки чисельності та етнонаціонального складу населення Одеської області, стану та тенденцій його геодемографічного розвитку. У четвертому розділі «Просторовий аналіз геодемографічного районування Одеського регіону на засадах нового адміністративно-територіального устрою» присвячено проведено інтегральну оцінку стану геодемографічної ситуації, результатом якої стало формування районної, групової та осередкової моделей просторової організації населення. Розкрито категорії геодемографічного процесу та геодемографічної ситуації в структурі геодемографічного районування на засадах нового адміністративно-територіального устрою, на основі авторської методики розробила часткове районування, зокрема за показниками народжуваності, смертності, природного та міграційного приросту, вікової структури та демографічного навантаження. Представлено інтегральне геодемографічне районування, що є результатом застосування авторської методики. В дисертації подано висновки на шести сторінках, які чітко узагальнюють результати дослідження відповідно до поставлених завдань, демонструючи цілісність і завершеність наукової роботи. Список використаних джерел є достатнім і охоплює 118 найменувань, серед яких праці українських і зарубіжних учених, статистичні збірники, нормативні документи та аналітичні матеріали. Додатки представлені у вигляді таблиць, картосхем, ілюстрацій, які підсилюють емпіричну основу дослідження (всього 29 таблиць та 69 рисунків), що забезпечує комплексне розуміння результатів.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні положення і результати дисертаційного дослідження опубліковані в 12 наукових працях загальним обсягом 5,1 д.а., з яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях України, включених до переліку МОН України, загальним обсягом 3,3 д.а. (з них 2,7 д.а. належить авторці). Одна стаття опублікована в зарубіжному науковому виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз (Google

Scholar, ERIH PLUS) обсягом 0,6 д.а. (авторці належить 0,4 д.а.). Шість тез доповідей оприлюднені в збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій загальним обсягом 1,2 д.а. (1,0 д.а. належить авторці). Опубліковані праці повною мірою відображають основні положення дисертаційної роботи, винесені на захист. Вони охоплюють теоретико-методологічні засади дослідження геодемографічної ситуації, результати просторового аналізу демографічних показників, методика геодемографічного районування, а також прикладні аспекти використання результатів у сфері регіонального планування та управління. Із публікацій, виконаних у співавторстві, до дисертації включено лише ті результати, які безпосередньо належать дисертантці, що також визначено у відповідних довідках про авторство. Кількість, обсяг і зміст наукових публікацій відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, та вимогам Міністерства освіти і науки України. Це надає авторці повне право на публічний захист дисертаційної роботи. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій на основі суспільно-географічного аналізу запропоновано авторське бачення геодемографічних процесів і структур в Одеському регіоні в умовах трансформації адміністративно-територіального устрою. В роботі відображено особистий науковий внесок здобувачки у формування прикладних рішень для оптимізації регіональної демографічної політики та просторового планування.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції. Відзначаючи високий науковий рівень дисертаційного дослідження, обґрунтовані результати та практичні рекомендації, слід звернути увагу на окремі дискусійні положення, що містяться в роботі:

1. Зазначено, що «...дослідження базується на міждисциплінарному підході...» (с. 21), проте в самій роботі міждисциплінарний підхід не розкрито в повній мірі. Увага акцентується лише на те, що «...геодемографія є міждисциплінарною галуззю науки...пройшла шлях ... до сучасного міждисциплінарного підходу, що використовує великі обсяги даних та статистики, ГІС-технології та математичне моделювання» та «...завдяки міждисциплінарному підходу геодемографія не лише пояснює існуючі демографічні тенденції, а й дає можливість прогнозувати майбутні зміни у складі та розміщенні населення, що є важливим акцентом для розробки ефективної державної політики у сфері демографії та регіонального розвитку» (с.28).
2. Зазначено, що «...ГДС формується під впливом ряду факторів, серед яких рівень добробуту, доступність медичних послуг, культурні та релігійні традиції, державна та регіональна політика, тощо. Важливим фактором є і екологічні зміни: кліматичні зміни, забруднення та трансформації навколишнього...» (с. 39), проте не зазначено безпековий чинник та вплив або можливий вплив війни, мало уваги приділено зовнішнім геополітичним і макроекономічним чинникам (міграційні

тренди, війна, євроінтеграційні процеси), які мають потужний вплив на демографічну структуру південних регіонів України.

3. У роботі розглядається вплив адміністративно-територіального устрою на формування геодемографічних процесів Одещини, зазначається, що «...реформа децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ), розпочата в Україні у 2015 році, стала прикладом того, як адміністративні трансформації прямо впливають на демографічну ситуацію...» (с. 53), «...адміністративні зміни можуть призвести до нівелювання локальних етнокультурних особливостей, поглиблення асиміляційних процесів і руйнування традиційних форм життя в етнічних поселеннях з одного боку, або ж посилення соціальних криз з іншого...» та «...адміністративно-територіальний устрій є потужним інструментом впливу на геодемографічні процеси регіону... формує просторову нерівність, впливає на рівень якості життя та доступності послуг між центром і периферією, впливає на динаміку народжуваності, смертності та міграційних процесів...» (с.54), представлено механізм впливу адміністративно-територіального устрою на геодемографічні процеси (рис. 1.1., с. 55). На нашу думку, варто окремо наголосити на геодемографічному чиннику як одному із тих, який був врахований (або мав би бути врахований) при об'єднанні територіальних громад, відповідно, визначаючи вплив варто було б говорити про пряму та зворотню його дію.
4. У роботі ведеться мова про «структурно-вікові деформації», «структурно-демографічні деформації», «структурні деформації населення» (підрозділ 2.4), зазначається про «...новітня негативна деформація...», «...позитивні деформації у структурі...» (с.117). Не зрозуміло, чому дисертантка одразу визначає деформації (а не структуру населення) як об'єкт дослідження і за який період та на основі чого визначаються саме деформації, а не зміни або особливості.
5. Безумовною перевагою дослідження є авторська методика виділення геодемографічних кластерів, груп та осередків в геодемографічному районуванні регіону та її апробація на матеріалах 91 територіальної громади Одеської області. Проте уточнення потребують деякі положення: чому обрано саме запропоновано бально-градаційний, у чому саме його перевага? Як за відображеними показниками інтегрального геодемографічного районування на рис. 4.35 та 4.36 ідентифікувати кластери, групи та осередки? Також зазначається про «...зони демографічного потенціалу помірної стійкості...», «...осередки стабілізаційного типу...» (с.246) тощо, проте на чому побудовані такі характеристики не висвітлено.
6. Проведене дослідження безумовно дало змогу виявити регіональні та мікрорегіональні особливості геодемографічних процесів і стану геодемографічної ситуації в межах територіальних громад Одеського регіону. На нашу думку, значно підсилило б дослідження й авторська розробка конкретних засад і заходів демографічної політики, а також

науково-обґрунтованих підходів до подальшого вдосконалення адміністративно-територіального устрою Одеської області на основі визначених функціональних дисбалансів у територіальній структурі населення.

7. До технічних зауважень слід віднести наявність у тексті дисертації описок та граматичних помилок, стилістичних неточностей:

- «нвселених пунктів» замість «населених пунктів» (с. 85), «смертності» замість «смертності» (с.144), «Україна» замість «в Україні» (с. 144), «обалвті» замість «області» (с. 177), «можель» замість «модель» (с. 207), «уже» замість «дуже» (с.241), у назві рис.4.7 пропущено слово «населення», у легенді рис. 4.7 та рис. 4.21 зайве на «1000 осіб», що теж потребує коригування;

- на рис. 4.1. (с.171) в легенді вказано «розподіл території...», вочевидь, мова йде про розподіл певного показника по території. На рис. 4.5, 4.6 рівень народжуваності варто було б відобразити одним кольором різної інтенсивності, на рис. 4.13, 4.14, 4.16 тощо при переході через 0 варто відображати двома кольорами різної інтенсивності. На «Рис. 2.10. Статеві-вікова структура населення Одеського регіону на 2022р.» (с.116) не вказані одиниці виміру; на «Рис. 2.11. Структурні деформації населення Одеської області за пірамідою 2022 р.» (с.117) не зрозуміло, як саме відображені деформації; на «Рис. 2.9. Аналіз динаміки типів геодемографічного процесу (ГДП) Одеського регіону за період 1990-2022 р.р.» (с.112) відображено саме динаміку, безпосередньо аналіз поданий в тексті; тому у назві слово «аналіз» вочевидь зайве

- дисертантка послуговується поняттям «індикатор народжуваності населення», виникає питання як корелюють рівень народжуваності та індикатор? також зазначається про ідеї «географічного можливізму» (с.29), ймовірно краще послуговуватися усталеним поняттям посибілізму.

Разом з тим, зазначені вище зауваження стосуються лише окремих положень дослідження, носять дискусійний, уточнюючий та рекомендаційний характер і не зменшують значення проведеного дослідження.

Загальний висновок. Аналіз змісту, структури та результатів дисертаційної роботи Буяновської Лесі Юріївни на тему «Геодемографічний аналіз Одеського регіону в умовах зміни адміністративно-територіального устрою», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 106 – Географія (галузь знань 10 – Природничі науки), дає підстави стверджувати, що дослідження є самостійною, завершеною та актуальною науковою працею, в якому поставлена мета вирішується на теоретико-методологічних засадах суспільної географії, містить наукову новизну та обґрунтовані достовірні результати, які в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання.

Робота вирізняється науковою новизною, містить важливі теоретичні узагальнення та практичні рекомендації, що можуть бути використані у сфері просторового планування, регіонального розвитку та в освітній діяльності. Зміст і структура дисертації повністю відповідають «Вимогам до оформлення дисертації», затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України №40 від 12.01.2017 р. (зі змінами, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), та відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №341 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.). Авторка дисертаційної роботи Буяновська Леся Юріївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри соціально-економічної географії і
регіонознавства імені Костянтина Немця
факультету геології, географії, рекреації і туризму
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Катерина СЕПІДА

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

О. Трошечко